

ZPRÁVY

ČESKÉ SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

2

Řada: VI

ISSN 1213-9033

Praha, 1. prosince 2002

Obsah

Články

Radomil Šolc: <i>Sedmdesát let České společnosti rukopisné – jubilejní vzpomínka pamětníka</i>	29
Dana Mentzlová: <i>Pověst o Libuši a Přemyslovi</i>	33
Karel Nesměrák: <i>Dodatky k excerpci soupisu rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze</i>	36
Zdenko F. Daneš: <i>Ještě k pověsti o lucké válce</i>	39
Karel Nesměrák: <i>Tůma, Baar a Rukopisy</i>	41
Recenze	43
Drobné zprávy.....	47

Sedmdesát let České společnosti rukopisné – jubilejní vzpomínka pamětníka

RADOMIL ŠOLC

Ing. arch. Radomil Šolc je jedním z mála členů České společnosti rukopisné, který se účastnil jejího života již před II. světovou válkou. U příležitosti 70. výročí založení České společnosti rukopisné, které jsme si připomněli 20. listopadu 2002, zde přetiskujeme plný text jeho přednášky pronesené 20. listopadu 2002 v Clam-Gallasově paláci na druhé přednášce cyklu Rukopisné otazníky.

Na jaře příštího roku si připomeneme 10 let od obnovení činnosti České společnosti rukopisné v roce 1993. Při té příležitosti se v příštích Zprávách ČSR k historii naší společnosti znovu vrátíme.

Vážení kritici i přátelé ČSR, dámy a pánové,

nejdříve se omlouvám, že svoje vzpomínky budu čist; ale je v nich tolik údajů a citátů, takže stejně bych musel stále nahlížet do papírů. A tak slovy nehledanými – ale i hledanými – zavzpomínám let minulých, jichž jsem byl i pamětníkem. Vždyť archivy se otevírají po padesáti letech – a Česká společnost rukopisná, jak zní její dnešní název, má k dnešnímu dnu již těch let sedmdesát.

Do záhlaví jsem si vybral větičku muže nad jiné povolanějšího, historika Dušana Třeštíka, který před dvěma lety pravil: „*Ostatně vědec, pro kterého je cokoli na tomto světě samozřejmé, by měl svým učitelům vrátit sobotáles.*“

Nuže začneme, jak pravil principál v Prodané nevěstě.

„*Byl jeden král, a byl už starý a neměl než jednoho syna.*“

„*Slunko bylo u samého západu, a svatojáňští broučci vstávali.*“

„*Dovolte, abych Vám, co o věci myslím, upřímně pověděl, a tím zdůvodnil prosbu svou, abyste nám – do Athenaea – napsal o věci článek ... Povím Vám totiž bez obalu, mé o Rukopisech pochybnosti.*“

To jsou tři slavné citáty – úvodní věty – zvučící celým 19. stoletím po Království českém: Erbenův Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Karafiátovi Broučci a dopis na Jana Gebauera psaný zakladatelem uvedeného odborného časopisu.

Uplynuly však více než čtyři desetiletí – psal se rok 1927 – kdy se František Mareš vzepřel romanticko-vědeckým metodám realismu, a probudil svědomí několika soudobých vědců, aby se začali hlouběji zajímat o pohádky rojící se kolem Rukopisů. To byl první krok k založení řádné společnosti, která by se měla dopídit skutečného jejich původu. Všaktě dodnes píše ve svém druhém paragrafu svých stanov, že: „*Posláním ČSR je vědecké bádání a popularizace poznatků o staročeských rukopisech, především však snaha o řešení sporných otázek kolem RKZ.*“ Není tam tedy myšlenka Viktora Dyka, tehdy stará teprve pět let, že „*dobry našinec má teprve ze své pravdy požitek, může-li svou pravdou rozbít cizí hlavu.*“

Společnost tedy neměla mít žádné soukromě ekonomické poslání, jako ten druh

literatury, o kterém před čtvrt stoletím již prohlásil Jan Zábřana: „*Nesnáším, když přede mnou někdo mluví o ‚literatuře faktu‘.*“ Jedno z oněch děl plných Ivanovovských Tajemství a Záhad končí taktéž pohádkově. Citují: „... *zazvonil zvonec a pohádka je konec. Hanka plus Horčička. Jenže tady nešlo o pohádku, opravdu ne. Bohužel nebo bohudík...*“ To se psal rok 1970. Ale jak pohádka skončila, dozvěděli jsme se právě před chvílí.

Ale vraťme se k počátku vzniku řádné společnosti. Ve 30. letech onoho století je začal organizovat nezmar Jan Vrzalík, ročník 1904. To duchovnímu vůdci, Františku Marešovi, bylo již pětasedmdesát let.

Do čela Společnosti, tehdy ČSSR (Československá společnost rukopisná, *pozn. red.*), se postavil mj. právník Perek, univerzitní profesor Viktorin Vojtěch, Moravané: speleolog a paleontolog Karel Absolon a historik a archeolog František Adámek a další neméně výrazní odborníci všech oborů. V těch letech také vychází zásadní Marešův spis *Marnost bojů proti RKZ*.

15. června 1935 se objevuje první číslo Zpráv – dodnes nezhybných. Za motto si vybraly známé Šafaříkovo: „*My, Čechové, nemáme, bohužel, žádného spojení, žádného centrum, žádné České společnosti, žádných mužů, kteříby peněz a pár let na to obětovati mohli ...*“ atd. Následný text zněl: „*Čsl. společnost rukopisná se snaží o rozřešení sporu o RKZ v rámci svobodného vědeckého bádání. Je povýšena nad jakoukoli stranickou diskusi i nad zájmy osobní.*“

Ale doba není poklidným zálivem rozbouřeného moře; jak by děl básník, ale dobou zjiřtenou. U sousedů se stává po demokratických volbách Adolf Hitler kancléřem, svůj úřad spojuje s presidentským stolcem, a prohlašuje se vůdcem Třetí říše. To zvedá adrenalin salonních bolševiků, v čele s básnickou generací rozenou kolem roku 1900 – ač nový vládní systém Německa má v titulku socialismus. Začínají bouře studentské, nebo řekněme jenom spory kolem návratu univerzitních insignií, které má dosud německá pražská univerzita. Pražští studenti demonstrují, jsou komunisty nazýváni fašisty – ač se venkoncem staví proti nastupujícímu nacismu. Odstupuje maják údajného klidu, pořádku a bezpečí, Masaryk, brzy na to umírající. Ve Španělsku se rozhořel krvavý spor: kdo s koho. A do toho ještě tyhle rozjiřtující spory kolem RKZ. Obhajuje je 18 deníků a 6 revuí (jmenujme časopisy nakladatelství Tempo, Národních listů a Národní politiky; Fronta Karla Horkého). Proti je 9 deníků a 5 revuí (časopisy Melantricha, Peroutkova Přítomnost, Volná myšlenka, Právo lidu, Lidové noviny, Kostnické listy, Národní osvobození, Listy filologické).

Ve středisku Společnosti, v hotelu Beránek na Tylově náměstí, prohlašuje Jan Vrzalík: „*Mám vlastní zkušenosti z tisku pravicového i levicového, z nichž oba nepiší o RKZ jinak než politicky. První si této otázky z důvodů politických ovšem všímá málo nebo vůbec ne, a druhý nedovede nic jiného, než sváděti politickými invektivami tento vědecký spor na vedlejší kolej –*“

Před dvěma lety to pochopila i Lucie Hradilová ve své diplomové práci. Píše: „*Odpůrci pravosti na počátku 20. století využili svého mocenského postavení a mnohé nejasnosti kolem Rukopisů na veřejnosti umlčeli. Především byly umlčeny a jako nedůležité odsunuty výsledky chemických zkoušek, poněvadž by svědčily pro pravost. A zároveň byly mnohé ‚pravděpodobnosti‘ povýšeny na nezvratná fakta. Vlivem výše*

zmíněných vášní je dodnes značně poznamenána historie rukopisného sporu. “

Již Jan Neruda děl: „*Starověký jeden feuilletonista řekl: Lehko mluvíti o něčem, o čem nevíme ničeho. “* Psal se rok 1868.

Tzv. protirukopisný boj na papíře, a někdy i na veřejnosti vzplanul v roce 1937. Jeho pochodeň nesl časopis Věda a život, a na jaře téhož roku byl na Filosofické fakultě UK cyklus protirukopisných přednášek Naše dnešní věda a otázka starých Rukopisů. Bylo to reakcí na vznik Společnosti: dne 10. října 1932 je tomu právě oněch sedmdesát let, co byly vypracovány stanovy vznikající vědecké společnosti – na základě stanov společnosti jedné z nejvědeckějších, České astronomické. Dva týdny na to byly schváleny. S drobnými úpravami, naposled v letech 1993 a 1996, platí dodnes.

Ale vraťme se k roku 1937, kdy jsem byl kvintánem I. čl. státní reálky Jana Nerudy v Praze III., tehdy Novodvorské, dnes Hellichovy. 23. března se konala jedna z málo veřejných diskusí, tentokrát na půdě staroslavného Karlova učení na (tehdy) Smetanově náměstí, před tím Na rejdišti, též U staré jízdárny, později císařovny Zity, po válce opět Smetanovo, vystřídané Krasnoarmějci, a končící dnes Jana Palacha. Pořadatelem byl Svaz národního osvobození; původně jím měl snad být vědecký kruh Karlovy university. Podle denního tisku se v sále tisnilo 250 zvědavých posluchačů, najmě středoškolských. Já mezi nimi. Předsednictví měl Jan Slavík, hlavní referáty měl Václav Vojtíšek s paleografií a filolog F. Oberpfalzer. Pak následovala diskuse. Spíše bouřlivá než jakákoliv jiná. Oboustranné důkazy a protidůkazy poletovaly sálem, který vřel jako váza přeplněná. A já, laik, se jen krčil. Ale přesto pro mne vyplynulo jediné řešení. Čtrnáct dnů na to, psal se 5. duben téhož roku, jsem odhodlaně navštívil Konviktskou ulici 5, sídlo Společnosti. Dům moderní, krásný, strašidelně tichý, já bloudil po jeho chodbách, dokud jsem se nestal 161. členem ČSSR (tehdy). Na legitimaci se zaskvělo nejen moje jméno s titulem „studující“, ale i podpisy pp. Viktorina Vojtěcha, předsedy, a jednatele Karla Andrlíka. „*Mám ji ještě schovanou,*“ cituji Čochtana v Divotvorném hrnci.

Ozvěny zjitřené doby se přenesly i do naší školy. Jeden ze spolužáků, Emanuel Stárek, si – snad omylem – přečetl Vrzalíkův spis nedávno vydaný, Poučení o nepadělaných Rukopisech, a jeho výtah dosti nešťastně, jak uvidíme vzápětí, použil ke svému řečnickému cvičení. V osnovách tehdejšího předmětu Jazyk český bylo požadováno, aby jeden každý z žáků alespoň jednou ročně si připravil krátkou přednášku – tak na 10 minut – na libovolný námět; jazykověda měla přednost. U všech žáků, vyjma přednášejícího, bylo velmi oblíbené: zabíla se jím část hodiny.

Zpočátku, když Eman námět panu češtináři oznámil, zamnul si tento kostnaté ruce a štěstím zruměnil. Sluší poznamenat, že jím nebyl nikdo jiný než pozdější universitní profesor slovanských jazyků a veliký protirukopisný bojovník Antonín Frinta. Ale jedva náš spolužák spustil, pana profesora radost opustila, a po následnou čtvrt hodinu jen paže spínal a hryzl mušketýrský knír. Leč budiž mu příznáno ke cti, že své vášně udržel na uzdě, slovně ni fyzicky nezasáhl proti křehkému pubertářskovi, a po skončení produkce jen zasyčel: „*Ssstárku, sssedni sssi. “*

Uplynulo tak deset let, a náš Eman potkal svého učitele – to byl již universitní kapacitou. Krásně se pozdravili plni poválečné radosti. Mezi řečí pan profesor poklepal bývalému žákovi na rámě a děl:

„Nezlobte se, pane kolego, to víte, stáří a ta léta. Jaké je vaše jméno?“

„Stárek, pane profesore, Eman Stárek.“

„Stárek?“ ztvrdly Antonínu Frintovi tváře. „Stárek! S vámi nemám co mluvit. Vy obhajujete Rukopisy.“ Otočil se na podpatku a zmizel v šumu ulice.

Vraťme se k počátkům protektorátu. To byl konec prvního vzájemného kočkování, jaké známe z Limonádového Joea. Poslední číslo Zpráv vyšlo 15. března 1941. To byla tečka za prvorepublikovou činností. V květnu téhož roku byl zastřelen Reinhard Heydrich, SS-Obergruppenführer, šéf bezpečnosti, zastupující říšský protektor v Čechách a na Moravě. V těch dnech s konečnou platností skončily i skomírající spolky, které se neuměly ztotožnit s diktátorským režimem. Bohužel to nebylo poprvé a ani naposled. Jmenujme namátkou Sokol, Svobodné zednáře, ze stran Národní demokracii a další. Byly předzvěstí zlých časů.

Göring a Goebbels hovoří v rozhlase o národu s padělanou minulostí a kulturou: „Nikdo neví, odkud Češi vlastně přišli.“ Moravský viceprezident Dr. Schenck v roce 1940 říká: „Čeští dělníci jsou ochotni dorozumění. Jen Palackému tvořily k dějinnému výkladu domněle pravé Rukopisy ... Kdyby Čechové se namáhali poznat pravdivý průběh dějin, nesporně by více četli Pekaře.“ Později jistý Eduard Winkler v časopise Böhmen und Mähren v článku věnovaném Herderovi se podivil, že „byla založena dokonce Rukopisná společnost, která se ve svém časopise postavila za jejich pravost.“

Sláva! Od roku 1947 do 1951 tento časopis zase vychází. Ale jen v cyklostylované podobě: ač jsme údajně svobodným státem, už nebylo možno časopis v původní podobě vydávat, a to „z hlediska hospodaření papírem“. Na první valné hromadě se ještě sešlo 48 členů. Ale konec se blížil: „Ministerstvo informací – tiskový odbor nebere na vědomí oprávnění, že hodláte vydávat periodickou tiskovinu ...“ podepsán jistý Dr. Bauer. A tak od té doby začal chrlit psací stroj několik kopií, celkem 9 čísel, s povolenými úzce odbornými články a zápisy z porad. Poslední výtisk v závěru cituje Zákon toho a toho čísla Sbírký, který vytváří nové poměry pro spolkový život. Podmínkou je, aby vyvíjely svoji činnost se zájmy pracujícího lidu a přeměnily se v tzv. dobrovolnou organizaci namísto spolku. Či se včlenit do jiné organizace schválené MV.

Zde třeba vzpomenout sisyfovské práce Karla Urbana, který do posledního dechu se snažil s předsedou Vilémem Götzlem udržet Zprávy ČSR na rozbořeném rudém moři tehdejší současnosti.

Jediným světylkem na něm byly práce zrádné bludičky Miroslava Ivanova – ale o nich zasvěceněji, lépe a radostněji zněly projevy můj předcházející.

Aby bylo nestrannosti učiněno zadost, ukončím několika vydařenými bonmoty (pardon) z druhého břehu, které sice nepřinášejí žádné vědecké poznatky ve stodvacetiletém sporu, ale přesto stojí za vyslechnutí.

První: Ferdinand Peroutka:

„Hanka stavěl národu jeviště slavné historie, aby se nad ním Češi mohli pýchou zajíkat.“ (1931)

Druhý: Jan Patočka (podle Akademického slovníku „vychází z pojetí filozofie jako spásného vědění, z vědomí krize jako rámce, v němž filozofie se ujímá svého úkolu, a z hledání přirozeného světa jako východiska z krize. Jeden z největších myslitelů

20. století.“):

„Tlak historicismu, tlak mystického. Utíkalo se před úkolem konfrontace s hlubinami duchovna tvrzením, že jsme je vlastnili v dávné minulosti. Tím jsme si vytvářeli falešné sebevědomí. Fenomény tohoto uhýbání jsou nejen falešné Rukopisy ... Vytvořil je začátkem 19. století Václav Hanka, aby podepřel tvrzení, že staročeská epika a lyrika existovala již ve 13. století. To vytvářelo obrovskou lež v celé duchovní tvorbě, falešnou monumentalitu, potlačení kritického ducha.“

Ukončeme současně, Petrem Pithartem, právníkem, politologem, politikem a historikem:

„Češi se vyblbli s vlastním vlastenectvím již v 19. století. Jako příklad lze uvést víru, že Rukopisy jsou pravé.“

Ano, „pravda vítězí“, pravil Jiří Poděbradský. A Jan, syn zakladatele Athenaea dodal po půl tisíciletí: „Ale dá to fušku.“

Pověst o Libuši a Přemyslovi

DANA MENTZLOVÁ

Nejobsáhlejší českou pověstí je pověst o Libuši a Přemyslovi. Příběh začíná sporem dvou významných mužů a Libušiným soudem, po pohanění Libuše následuje hledání knížete a nalezení Přemysla u pluhu, k tomu se ještě připojuje epizoda dívčí války. Tuto epickou látku podrobně, i když poněkud nesouvisle, rozebral Vladimír Karbusický v publikaci *Báje, mýty, dějiny*¹ ve srovnání s pověstmi jiných evropských národů a ve světle moderních poznatků. Odmítá názor, že jde o pověst vzniklou a tradovanou mezi venkovským lidem. Ukazuje, že základem známé pověsti je epická píseň, složená podle určitých básnických pravidel, využívající celoevropských epických motivů.

Základní prameny přemyslovské pověsti (kromě RZ) jsou dva: Kristiánova legenda² a Kosmova kronika³. U Kristiána je pověst velmi strohá, jde pravděpodobně o starší podání. Pověst nehovoří o kněžně Libuši, ale pouze o nejmenované věštkyni nebo hadačce, kterou Češi dali za manželku Přemyslovi. Kosmova kronika obsahuje nejucelenější vylíčení pověsti. Hovoří o soudkyni a prorokyni Libuši, která byla pohaněna po rozsudku (nám známý Libušin soud z RZ). Po poradě se svými sestrami, kouzelnici Kazi a čarodějkou Tetkou, oznámila Čechům, kde najdou svého budoucího knížete. Je to Přemysl, orající s dvěma voly úhor u vsi Stadice. Poselstvo k němu dovede Libušin kůň. Kosmova verze uvádí magické prvky, jako zmizení Přemyslových volů a ořečhové větve, vyrůstající ze zatknuté otky.

Obrazový doprovod k pověsti nalezneme v rotundě sv. Kateřiny ve Znojmě. Je zde vyobrazeno poselstvo na cestě do Stadice, poselstvo u orajícího Přemysla, pruty vyrostlé z otky, Přemyslovy lýkové střevíce. Vedle je postava s nejasným předmětem v ruce, která by mohla být kněžnou Libuši, a Přemysl se symboly knížecí moci.

Karbusický soudí, že jádrem pověsti je povolání Přemysla za vládce české země, čímž se hlásí k pojetí Václava Tilleho. Podle Tilleho pověst oslavuje přemyslovskou dynastii a ukazuje, že Přemyslovci byli předurčeni nadpřirozenou mocí k vládě nad českou zemí, je to tedy pověst zájmově dynastická.

Existují paralely české pověsti s pověstmi jiných národů (četné z nich shromáždil právě V. Tille): také uherský král Štěpán byl vyvolen k vládě, když obědval za pluhem, a to tím, že se mu koruna snesla na hlavu. Zázračné povolání na trůn mají i polští Piastovci. Za pluhem s volky oral i gótský panovník Wamba. V oslavné básni je Karel Veliký nazván „moudrý orač“. Motiv orajícího panovníka vyplývá pravděpodobně z významné úlohy panovníka při magických obřadech kolem jarní orby. Naproti tomu již Kosmas chápal pověst o Přemyslu Oráči tak, že Přemysl byl selského původu.

Rozšířenými motivy jsou i rozkvetlý prut nebo hůl, sňatek moudrého muže s věštyní, magický význam koně. Podle keltské královské pověsti se stane vládcem ten, komu dopomůže bílý kůň nebo spřežení⁴.

Již Karel Jaromír Erben ukázal na souvislost pověsti o Libuši s polskou pověstí o Krakovi⁵: soudce Krak měl dva syny, mezi nimi došlo k bratrovraždě, vládla pak jejich mladší sestra Wanda (motiv sestry rozvaděných bratří se objevuje i v RZ).

Praotec Čech

Rukopis zelenohorský jmenuje v písni o Libušině soudu pluky Čechovy, tedy pravděpodobně pluky praotce Čecha (podle Palackého a Šafaříka by mohlo jít též o synonymum výrazu „pluky české“). Karbusický považuje motiv praotce Čecha za mladší než například pověst o lucké válce, neboť představa praotce všech Čechů nepočítá s různými knížectvími na českém území, vychází už ze sjednocené české země. Jméno „Čech“ bylo utvořeno podle Čechů, podobně jako u Řeků jsou nazýváni zakladatelé národů Hellén, Doros, Aiolos, Ión, Achaios, v Itálii Latinus, Romulus, u Franků Francion, u Gótů Gotha atd.

Také Přemysl je v pověstech označován za vladaře Čechů (Slovanů českých) bez ohledu na různá knížectví. To lze vysvětlit výše řečeným: pověst oslavující a ospravedlňující vládu Přemyslovců nad českými kmeny musí vyvolávat dojem, že rod Přemyslův vládl odedávna všem Čechům. V rozsáhlém úvodu písni o Libušině soudu z RZ posílá kněžna Libuše pro kmety, lechy a vладыky z různých míst v Čechách, nejprve pro Sutoslava od Lubice (Libice), sídla Slavníkovců. Představitelé jsou obřadně vyjmenováni a ve ztraceném pokračování písni zřejmě uznali Přemysla za zákonného vládce české země.

S ohledem na RZ je třeba doplnit, že prvními, kdo zkoumali podobnosti pověsti o Libuši s pověstmi jiných národů, byli pravděpodobně F. Palacký a P. J. Šafařík. Údaj o třech řekách, přes které podle RZ přišel praotec Čech, interpretují jako číslo poetické nebo pohádkové, často se vyskytující např. v ruských pohádkách („*otcové mají obvykle tři syny... Také náš Krok a pomořanský Borislav měli podle pověsti tři dcery*“⁶). Praotec Čecha již také viděli ve srovnání s praotci jiných národů: uvádějí vůdce Chorvatů Chorvata,

v Polsku Lěška nebo Lecha, otce Radimičů Radima, Vjatičů Vjata, Kyjevanů Kyje atd.

Datování pověstí

Shrnutím uvedených i dalších paralel dospěl Václav Tille k názoru, že pověst, zaznamenaná Kosmou, vznikla asi za prvního českého krále Vratislava II. (I.), nejspíše k jeho korunovací r. 1086, aby dokazovala, že přemyslovský rod od samého počátku znamenal pro českou zemi počátek zákonné vlády⁷.

Vladimír Karbusický rozebírá paralelu kněžny Libuše a Matyldy Toskánské, současnice Kosmovy, která se rozhodovala, zda bude stranit papeži nebo císaři Jindřichu IV., čímž prý vykonávala „kvazisoud nad dvěma muži“. Proto posouvá dataci Kosmovy verze pověsti do posledních let Vratislavovy vlády nebo k nástupu knížete Konráda nebo k nástupu Břetislava Mladšího r. 1092.

Můžeme však předpokládat, že Rukopis zelenohorský obsahuje starší verzi pověsti než Kosmova kronika. Obraz kněžny Libuše v RZ je důstojný a úctyhodný, neobsahuje nelichotivé narážky, jež jsou hlavní oporou Karbusického paralely s Matyldou Toskánskou (Libuše „*si hověla, jak si rozpustile vedou rozmařilé ženy, když nemají muže, kterého by se bály, měkce ležíc na vysoko nastlaných vyšívaných poduškách*“⁸). Při časovém zařazení písně z RZ tedy není nutné brát ohled na dobu života Matyldy Toskánské.

Byla-li přemyslovská pověst, jak ji známe z Rukopisu zelenohorského, zkomponována jako rodová pověst ke slavnostní reprezentaci Přemyslovců (podle soudobých pověstí a krátké staré rodové tradice), jako důkaz přemyslovské slavné minulosti, můžeme u autora a písaře předpokládat snahu o starobylost, tedy používání starších jazykových tvarů či staršího neobvyklého písma.

Přemysl a zemské právo

Poněkud nevěrohodné je Kosmovo tvrzení, že Přemysl „*upoutal zákony tento bezuzdný kmen, nezkrocený lid mocí zkontrolil a uvedl v poddanství, jež jej i dnes tíží, též vydal všechna práva, jimiž se tato země řídí a spravuje, sám s Libuší samou*“⁹. V tom je nesouhlas mezi Kosmou a písní RZ, ve které Libuše soudí podle zákonů ještě před nástupem Přemysla.

Již Palacký a Šafařík namítali, že „*národ slovanský nemohl jistě již v nejstarší době, hluboko do doby pohanské, postrádat posvátné právo, stanovené zákony*“¹⁰. Opírali se zde o slovo „zákon“, jež je společné všem Slovanům, což dokazuje, že tento pojem i věc je starší než rozštěpení slovanských větví.

V tomto nesouhlasu mezi Kosmou a RZ je však obsažen i jakýsi hlubší souhlas. Obě písně z Rukopisu zelenohorského mají totiž právní tematiku, vzpomeňme na závěr písně Sněmy: „*vstachu kmetie, leši i vладыky, / pochválíchu pravdu po zákonu*“¹¹. Snad byl Rukopis zelenohorský souborem různých právních případů, na rozdíl od Rukopisu královédvorského, který žádné právní případy nepopisuje. Ovšem pro zlomkovitost písní nelze určit konkrétní souvislost Přemysla se zemským právem.

Tendence pověstí

Na závěr si všimněme tendence pověstí. Na rozvadené bratry je dívčí ruka k vládě slaba, muži žádají správce ukrutnějšího než je žena – a nakonec je takový vládce nastolen. Vyprávění tedy ospravedlňuje nutnost pevné knížecí moci, přičemž poddaným se trochu lichotí, že silní muži potřebují silného vládce. Rozpor s romantickým ideálem svobody je zřejmý.

Poznámky

1. Karbusický, V.: *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*. Praha, Mladá fronta 1995, 310 str.
2. *Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a báby jeho svatě Ludmily*. K vydání připravil a přeložil Jaroslav Ludvíkovský. Praha, Výchrad 1978, 165 str.
3. *Kosmova kronika česká*. Přeložili Karel Hrdina a Marie Bláhová. 6. vydání. Praha, Svoboda 1975, 264 str.
4. Baudiš, J.: Příspěvky keltistovy. Libušin kůň. In: *Slovanský sborník věnovaný Prof. Františku Pastrnakovi k 70. narozeninám*. Red. Miloš Weingart. Praha, Klub moderních filologů 1923.
5. Erben, K. J.: O dvojici a trojici v bájesloví slovanském. *Časopis Musea království Českého* 31, 1857, str. 268 a 390.
6. Palacký, F. – Šafařík, P. J.: *Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*. Prag 1840, str. 92.
7. Tille, V.: Přemysl Oráč. *Časopis pro dějiny venkova* 14, 1928, str. 83.
8. *Kosmova kronika*, cit. vydání, str. 16.
9. *Kosmova kronika*, cit. vydání, str. 23.
10. Palacký, F. – Šafařík, P. J.: cit. dílo, str. 101.
11. *Rukopis zelenohorský*. Sněmy, v. 8–9.

Dotatky k excerpci soupisů rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze

KAREL NESMĚRÁK

V roce 2000 byly jako pomůcka pro badatele v oblasti rukopisného sporu publikovány¹ některé výtěžky z excerpce obou dílů Bartošova *Soupisu rukopisů Národního muzea v Praze*². V tomto článku jsou přidány dodatky získané excerpcí Vašicova a Vajsova *Soupisu staroslovanských rukopisů Národního muzea v Praze*³ a Brodského *Katalogu iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*⁴. Původní přehled je tak rozšířen o 26 rukopisů, majících nějaký vztah k problematice RKZ či k osobě Václava Hanky. Členění i způsob zpracování byly ponechány v souladu s předchozím článkem, pouze na konec každé položky byla do hranatých závorek přidána čísla příslušného katalogu.

Rukopisy patřící ke sporným památkám

Skupina rukopisů patřících ke sporným památkám se rozšiřuje o dva rukopisy. Podezření o zlomku evangeliáře z Habrové, vyslovené J. Ludvouhou je neopodstatněné, a další badatelé jej nesdílejí.

- XVIF 10 Breviář z Roudnice; 90. léta XIV. stol., 490 fol. Zápis na fol. 5^v „Anno domini millesimo Trecentesimo octuagesimo sexto. Herinkow nedawagy v tomto klassterzie k weczerzy v puosteye“ je snad prací Václava Hanky. [Bartoš 3723] [Brodský 252]
- I Dc 2/5 Zlomek Evangeliáře; 13. stol., 2 fol. Tzv. zlomek z Habrové. Srv. Ludvová, J.: Hudební motivy Hankových padělků. *Hudební věda* 25, 1988, str. 293–310. [Vašica 204]

Hankovy emendace starých rukopisů

- IIIF 16 Albertanus Brixiensis: Traktáty; 1462, 278 fol. V kolofonu na fol. 258^v Hanka opsal nejasné jméno písaře *Dupxcowsky* mylně jako *Opatovsky*. [Bartoš 781] [Brodský 31]
- XIIB 4 Guilhelmus Peraldus: Summa virtutum et vitiorum – II. díl; 1417, 196 fol. Vyškrabaný zápis na fol. 174^v „Wenceslao de Nova Domo“ přepsal Václav Hanka na „Wenceslaw se Novadomo“. [Bartoš 3166] [Brodský 103]
- XIIIB 8 Misál sestry Anežky; 70. léta XIV. stol. Zápis Václava Hanky na fol. 2^v: „Rasuram in folio altero lego: domine Agnetis sororis nostre...“ [Bartoš 3294] [Brodský 143]
- XVB 6 Rationale dicinorum officiorum; 1303, 158 fol. Na fol. 158^r Hankův přepis nečitelného kolofonu, patrně ne zcela spolehlivý. [Bartoš 3551] [Brodský 206]

Hankiana

Vlastnoruční Hankiana

- IXC 12 Evangelium remešské; 1844/5, 192 fol. Hankův autograf jeho spisu Sazavo-Emauzskoje svjatoje blagověstvovanije, nyneže Remeskoje, vydaného roku 1846. S cenzurním imprimatur. [Bartoš 2472] [Vašica 18]
- IXF 17 Andreis; 1825, 168 fol. Hankův opis rukopisu z Lobkovické knihovny v Roudnici (nyní NK sign. VI Fe 40). Razítko „Z Hankových“. [Vašica 116]

Rukopisy se vztahem k Václavu Hankovi

IX D 22/21 Kronika o Alexandrovi; po r. 1847, 4 fol. Šafaříkův autograf opatřený poznámkou „Dle přepisu p. Hanky w Museum, z originálu Raudnického.“ [Vašica 65]

Rukopisy kdysi v majetku Hankově

- V C 9 Krameriův právní sborník; 1488, 403 fol. Rukopis koupil roku 1829 Václav Hanka od Václava Matěje Kramera, zápis na předsádce: „Niekdý náležjwal Rps. tento Rieggerowi, gá pak sem geg od Krameriusa kaupil w čerwnu 1829. Hanka.“ [Bartoš 1394] [Brodský 51]
- IX C 7 Život sv. Konstantina Filosofo; 19. stol., 20 fol. Přepis rukopisu klášterní knihovny basiliánů sv. Ornufa ve Lvově. Razítko „Z Hankowých“. [Vašica 15]
- IX E 53 Letopisec Nižního Novgorodu; 18. stol., 25 fol. Razítko „Z Hankowých“. Srv. rukopis sign. IX F 24 (mj. zmíněn v přechozím článku¹). [Bartoš 2545] [Vašica 95]
- IX H 26 Liturgický kalendář, 18. stol., 117 fol. Razítko „Z Hankowých“. [Vašica 157]
- 1 Dc 2/18 Zlomek evangeliáře, 19. stol., 1 fol. Patrně Hankův přepis zlomku z Habrové (srv. rukopis sign. 1 Dc 2/5). Razítko „Z Hankowých“. [Vašica 217]

Varia

- IV H 31 Knížka modlitební; 80. léta 15. stol., 444 str. Rukopis koupil roku 1831 prostřednictvím Václava Hanky Karel Vinařický, a roku 1868 jej věnoval Národnímu muzeu. [Bartoš 1236] [Brodský 45]
- IX C 10 Výklad nedělních a svátečních evangelií s života svatých; 16. stol., 247 fol. Hanka na předsádku připsal: „Paraphrasis Euangelica in lingua vulgari Polono-Ruthenica. Vide Praef. Dobrow. in Gram. russ. Puchmayerii pag. XIII.“ [Vašica 17]
- IX D 13 Tetraevangelium; 16. stol., 255 fol. Na fol I^r Hankovou rukou „**БРАНГЕЛИЯ** **ГДА НРО ІС ХА**. Evangelia in lingua slavica. Vide Dobrow. Instit. ling. slav. pag. XVIII.“ [Vašica 40]
- IX E 18 Alexandreis; 1824/25, 119 fol. Dobrovského autograf podle Roudnického expemláře (nyní NK sign. VI Fe 40). Na přední předsádce nápis Hankovou rukou: „Alexandr. Velik iz starosrbskoga rukopisa prepisan latinskim slovima rukom Josifa Dobrowskog. 1824/5.“ [Vašica 86]

- 1 Dc 1/4 Turské zlomky charvátsko-hlaholského žaltáře; 14. stol., 4 fol. Na fol 2^r připsal Hanka: „Zde byl titul přilepen: We Wsy Turzsku Knihy Zadussni zacate od Leta 1618.“ [Brodský 314] [Vašica 174]
- 1 Dc 1/7 Zlomky charvátsko-hlaholského lekcionáře; 14. stol., 3 fol. Na fol. 2^r přilepen proužek s poznámkou Hankovou rukou: „Glagolitica Emauntiana.“ [Vašica 177]
- 1 Dc 1/10 Karlínský zlomek charvátsko-hlaholského žaltáře; 14./15. stol., 2 fol. Na fol. 1^r zeleným inkoustem připsal Hanka určení žalmů. [Vašica 180]
- 1 Dc 1/15 Zlomek české bible hlaholské; po r. 1416, 1 fol. Na volných okrajích Hanka připsal určení biblických míst. [Vašica 185]
- 1 Dc 1/16 Vyšehradský zlomek staročeského Komestora; 14./15. stol., 2 fol. Na fol 2^r Hankův přípisek: „Všeobecný dějepis, jazyk český.“ [Vašica 186]
- 1 Dc 1/17 Zlomek staročeského hlaholského pasionálu; kol. 1416, 3 zlomky. Hanka připsal (mylné) určení biblických míst. [Vašica 187]
- 1 Dc 1/18 Vyšebrodský zlomek staročeského Komestora; 14./15. stol., 2 fol. Na okraji mezi fol. 2ⁿ a 1^r Hankův přípisek: „Z Vyšnobrodu z vazby snato 1815. Jazyk český.“ [Vašica 188]
- 1 Dc 1/21 Zlomek české bible hlaholské; po r. 1416, 1 fol. Na horním okraji fol. 1^r Hanka připsal „Skutkové apoštolští Kap. I. 2. česky“. [Vašica 181]

Poznámky

1. Nesměrák, K.: Některé výtěžky z excerptce Bartošova „Soupisu rukopisů Národního musea v Praze“. *Almanach rukopisné obrany V. Praha, Neklan 2000*, str. 158–166.
2. Bartoš, F. M.: *Soupis rukopisů Národního musea v Praze*. Svazek I., Praha 1926, 330 str. Svazek II., Praha 1927, 424 str.
3. Vašica, J., Vajs, J.: *Soupis staroslovanských rukopisů Národního musea v Praze*. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957, 528 str.
4. Brodský, P.: *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha, Koniash Latin Press 2000, XLVI + 492 str.

Ještě k pověsti o lucké válce

ZDENKO FRANKENBERGER DANEŠ

Dana Mentzlová přinesla podrobný a zajímavý rozbor zpráv o lucké válce a osobě knížete Neklana¹. Bohužel, žiji už přes půl století v cizině a můj přístup k pramenům je značně omezený. Omlouvám se tedy autorce i ostatním čtenářům za nedostatky, které v mém příspěvku najdou. Myslím však, že se lze na luckou válku, a s ní také na postavu Neklana, Vlastislava, Zbislava i Durynka dívat z jiného hlediska, které možná stojí za zamyšlení.

Pokud vím, o Neklanovi se dozvídáme od Kosmy, Dalimila, RK a později od Hájka, který asi měl přístup k pramenům, které se do našich časů nedochovaly. Srovnajme tedy to, co nám staré prameny sdělují:

1. Přemyslovci už po několik generací vládou středním Čechám.
2. V severozápadních Čechách vládne Vlastislav. Nevíme, zda je Neklanovým vazalem nebo rovnocenným knížetem.
3. Vlastislav se chce zmocnit Neklanova knížectví a koná do něj loupežné vpády.
4. Neklan se vyhýbá rozhodné bitvě, ale nakonec nemá východiska. Vlastislava porazí, jeho vojsko (až na desertéra Strabu) pobije a zajme Vlastislavova syna Zbislava i s jeho vychovatelem, cizincem (Srbínem) jménem Durynk, jemuž Vlastislav plně důvěřoval.
5. Podle zvyku běžného u slovanských kmenů té doby se očekává, že Neklan dá usmrtit, nebo alespoň oslepit a vykastrovat všechny mužské příbuzné poraženého Vlastislava, aby se zbavil případného mstitele.
6. Nad očekávání, Neklan Zbislava ušetří, dokonce mu ponechá Durynka jako vychovatele a postaví mu hrad Dragůš, ovšem neopevněný, aby se nestal Lučanům v budoucnu oporou proti přemyslovské nadvládě.
7. Durynk považuje Neklanovo jednání za neopatrné, aby se Neklanovi zalíbil, zavraždí Zbislava. Za trest musí spáchat sebevraždu.

V bodech 1 až 3 nenacházíme rozporu. Ve čtvrtém bodu se názory neshodují: podle Hájka (a jeho zdrojů) je Neklan nerozhodný zbabělec, který nakonec pověří vedením bitvy Čestmíra, zatímco v RK je Neklan udatý válečník.

Body 5, 6 a 7 známe jenom z mladších pramenů, ale tvrdím, že pověsti nedávají smysl. Kdo byl Durynk? Jistě člověk mimořádný, jestliže si ho Vlastislav vážil, důvěřoval mu a svěřil mu výchovu svého jediného syna. Označuje-li jeho jméno někoho, kdo přišel z oblasti Thuringia, pak to asi nebyl Srbín, ale Sas. Pochází-li pověst z doby, kdy Thuringia byla mocným státem, který sahal až k Dunaji, není vyloučeno, že Vlastislav byl Durynkem dosazen, aby pomohl Thuringii podmanit si Čechy: ale v tom případě by se ho jistě Neklan zbavil. Datuje-li se pověst až z doby po pádu thuringické moci, není vyloučeno, že Durynk musil svou zemi opustit a hledal zaměstnání u nedalekého knížete Lučanů. Tak nebo tak, musil to být člověk tak vynikající, že si ho i vítězný Neklan podržel a svěřil mu další péči o malého Zbislava.

Byl Neklan opravdu zbabělec? Znamená jeho jméno člověka nebojícího, nebo neporaženého? A proč Neklan nezahubil Zbislava? Proč mu dal vystavět neopevněný hrad, a proč mu ponechal Durynka? Není přece myslitelné, že by to byl učinil jenom pro ty krásné Zbislavovy oči. Možná, že by ho ušetřil, kdyby byl pedofilem: ale potom by si chlapce držel na Vyšehradě, a ne na Draguši.

Domnívám se tedy, že máme v Neklanovi moudrého, moderního panovníka, který vidí tu nesmyslnost vzájemného vyvražďování knížecích rodů. Chce své knížectví rozšířit o Lucko, ale nechce tam mít zdroj neustálého odporu, spiknutí a revoluce. Chce tedy Lučanům ponechat jejich knížete jakožto svého náměstka a pečuje o to, aby tento příští místodržitel pokračoval v jeho díle. (Zdá se mi, že se Neklanovi plán do značné míry podařil: nevím o žádném dalším luckém povstání, nenávisti, ani o snaze o nějakou luckou autonomii – Lučané zkrátka splynuli s Čechy.)

Je ovšem pochopitelné, že současnému pěvci se Neklanovo jednání nelíbí. Dával-li Neklan přednost diplomacii před válkou, považoval ho pěvec za zbabělce. Ponechal-li

Neklan Zbislava na živu, považoval to pěvec za vrchol nezodpovědnosti.

Proč tedy Durynk zabil Zbislava? A proč ho potřeboval vylákat na zimní rybolov, když ho mohl kdykoli zabít v pohodlí útulného Draguše? Jestliže Neklan ponechal Durynka v jeho funkci, pak musil Durynk být do Neklanova plánu zasvěcen. Jenom náhlé pomatení smyslů by ho přimělo k tomu, aby Zbislava zavraždil: a pomatení smyslů není vhodný námět pro středověkou pověst. Považuji za více pravděpodobné, že si Zbislav sám nevážil dobrého bydla a zapletl se do nějakého plánovaného protipřemyslovského povstání. Schůzka v zasněženém lese mohla být přípravou odstranění Durynka. Jenže možná narazila kosa na kámen. Zkušný Durynk mohl něco tušit, lesní schůzku si chtěl vyslechnout, a když na něj spiklenci zaútočili, věděl si se svou sekerou rady. – Durynkova sebevražda potom asi byla společenskou nutností.

Do takového zákulisí ovšem asi pěvec neviděl, tak události popsal, jak se jemu jevily. Dopřál jsem své fantasii příliš mnoho svobody?

Poznámky

1. Mentzlová, D.: Pověst o lucké válce. *Zprávy České společnosti rukopisné VI/1* (1. června 2002), str. 25.

Tůma, Baar a Rukopisy

KAREL NESMĚRÁK

Jedním z dnes takřka zapomenutých obhájců a milovníků RKZ je i český básník a gymnasiální profesor češtiny Jan Tůma. Neuvádí jej ani Štěrbbův Slovníček Rukopisného boje¹ ani sborník RKZ – Dnešní stav poznání², teprve internetový slovník Kdo je kdo v rukopisném sporu³ Tůmu uvádí.

Zajímavé zmínky o vztahu J. Tůmy k Rukopisům lze nalézt v tzv. Baarově památníku⁴:

„Působilo-li prohloubenější studium klasiků na vytříbenost Baarova stylu, obohatily přednášky nového profesora Jana Tůmy nový myšlenkový zdroj a výběr nové látky. Pouhým porovnáním temat českých úloh, které jim předepisoval v kvintě profesor češtiny Bohumil Strer s tematy Tůmovými, vysvitne určitý literární charakter poslednějšího. ... Lásku profesora Tůmy prozrazuje speciálnost větší části jeho temat, z nichž uvedu aspoň ona, vypracovaná v sextě: Staročeský sněm (líčení dle Libušina soudu); Čím jest Záboj v básni téhož jména v Rukopise Kralodvorském?; Rozbor Libušina soudu; Charakteristika Zábojova; Záboj, staročeský heros; Záboj a Jaroslav a ona předepsaná v oktávě: Důležitost obou Rukopisů pro literaturu českou a Řeč v den nalezení Rukopisu Kralodvorského.

Básník i profesor Tůma byl vášnivým milovníkem a obhájcem pravosti obou

Rukopisů. Žáci jeho musili nositi s sebou do hodin mimo Květovu Staročeskou mluvnici i exemplář Rukopisů a Tůma dovedl je pro ně tak rozohniti, že Baar dovedl brzo celý Zelenohorský rukopis z paměti. Ale Tůma budil v studentech při svých výkladech o literatuře i vroucí vlastenectví a lásku k poesii. Měl i o své básnické ceně vysoké mínění a říkával před studenty často: Vrchlický, Hálek a já. ... Podobné vlastnosti profesorovy dovedou vždy získati vřelý obdiv a lásku studentstva; když byl Tůma počátkem roku 1886 jmenován ředitelem matičního gymnasia v Uherském Hradišti a v druhém semestru odešel, byli studenti touto ztrátou velmi sklíčeni. Učitelem češtiny ustanoven byl v septimě mladý, skromný suplent Jan Voborník z gymnasia v Rychnově nad Kněžnou. Hned v první hodině staré češtiny obrátil se vůči studentům, o Rukopisech mluvit nebudeme, ty knížky s sebou nosit nemusíte! To znamenalo výzvu k boji. Septima byla tímto odmítavým stanoviskem tak pobouřena, že zaslala řediteli Tůmovi do Uherského Hradiště vřelý a oddaný telegram, který stylisoval Jindřich Šimon Baar: “

Tolik tedy Bittnarova vzpomínka na Tůmu i mladého Baara. K doplnění snad ještě několik slov o Tůmovi⁵. Jan Věnceslav (též Hanuš Věnceslav) Tůma se narodil v roce 1846 v Benešově u Prahy. Po studiích na pražské Filosofické fakultě se nejprve stal suplentem v Klatovech, Brně a v Praze. Poté působil jako gymnasiální profesor češtiny v Domažlicích, odkud roku 1886 odchází jako ředitel do gymnasia v Uherském Hradišti. Posléze působil od roku 1894 jako ředitel I. českého gymnázia v Brně. Zemřel v roce 1910.

Z vlastní poezie vydal lyricko-epickou báseň Jaroslav (Praha 1871) a Básně (Praha 1872). Svoji velmi zajímavou práci O významu Alexandreidy české po stránce esteticky-básnické a historicko-literární, kterou otiskl v Programu vyššího gymnasia (Domažlice 1885), zakončil takto: „Existence pak těchto pravidel a zvyků metrických jest důkazem, že staročeské básnictví dlouho před Alexandreidou pěstováno býti musilo, než se na nich ustálilo, a jest tedy Alexandreis i po této stránce nepřímým důkazem existence poezie staronárodní, jejíž reminiscence i tu zachovány.“

Poznámky

1. Štěrba, F. C.: *Slovníček Rukopisného boje. Soupis obránců a odpůrců RKZ*. Chicago, Sdružení čs. exulantů v Chicagu 1968, 29 str.
2. *RKZ – Dnešní stav poznání*. Sborník Národního musea v Praze. C–literární historie, 13/14, 1968/1969.
3. *Kdo je kdo v Rukopisném sporu*. URL: <http://web.fsv.cvut.cz/~gagan/jag/rukopisy/kdojekdo/kdojekdo.htm>
4. Bittnar, V.: Literární počátky Baarovy. In.: *Baarův památník. Kniha vzpomínek na vynikajícího chodského spisovatele*. Vydal Julius Skarlandt. Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské v Praze 1926, str. 108–109.
5. *Ottův Slovník naučný*, sv. 25, str. 861.

Recenze

Josef Boček: Die Königinhofer und Grünberger Handschriften als Gegenstand politischer Auseinandersetzungen in Böhmen (1858-1938). In: Němci v českých zemích – Die Deutschen in den böhmischen Ländern. Zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách – Mitteilungen der Gesellschaft für die Geschichte der Deutschen in Böhmen. I/2001. Ústí nad Labem, Společnost pro dějiny Němců v Čechách, Ústav slovansko-germánských studií UJEP, Muzeum města Ústí nad Labem a Archiv města Ústí nad Labem 2001. ISBN 80-86475-00-X. Str. 13–119.

Diplomová práce Josefa Bočka se zabývá třemi úseky rukopisného sporu: Kuhovým soudem, událostmi roku 1886 a obdobím první republiky.

Autor se pokouší vylíčit rukopisný spor ve společenských a politických souvislostech. Proto v této práci namísto líčení jazykových, chemických, historických a jiných otázek rukopisného sporu čteme většinou jen dohady, co který účastník sledoval svou obhajobou Rukopisů. Pohnutky odpůrců tak pečlivě zkoumány nejsou.

Například v Palackého odpovědi na fejetony v Kuhově Tagesbotu zkoumá Boček toliko Palackého slovník (protože „*spíše forma, respektive stylistické prostředky této obrany se zdají být zajímavější a důležitější než sama argumentace*“) a Palackého „pohnutky“. Nejdůležitější pohnutku Palackého k sepsání článku vidí Boček takto: Palacký postavil své pojetí dějin na tezi stálého sporu českého a německého elementu, jež se opírala o Rukopisy a prameny z husitské doby. Padělanost Rukopisů by prý zpochybnila (aufs Spiel setzen) nosnou sílu této filosofické koncepce dějin. Jako by Palacký neměl dost jiných dokladů o antinomii českého a německého živlu. Mohli bychom mu další doklady dodat z novějších dějin.

Boček míní: „*Zároveň si však byl Palacký vědom toho, že ani jeho vědecká autorita není s to očistit Rukopisy od každého podezření. To jej mohlo přivést k závěru, zaštitit se ještě jinou autoritou – autoritou soudního dvora*“ a v poznámce toto stanovisko dokládá citátem z Paměti W. W. Tomka: „*a z pobádání jeho nejwice Hanka se potom odhodlal Davida Kuha žalovat z urážení na cti...*“.

Něčí záměr totiž byl (man versuchte), proměnit proces za urážku na cti v proces o pravosti RK a získat tak úřední razítko na pravost.

Protiprávní osvobození Žida Kuha mohla podle Bočka způsobit tato vážná okolnost: Rakousko tehdy potřebovalo stabilní burzu, aby nenastala hospodářská krize. „*Protože burza byla ovládána židovským kapitálem, bylo třeba se vyvarovat každých antisemitských kroků, k nimž je v krizových dobách vždy sklon. Kromě toho se s Kuhovým procesem časově shoduje také příprava židovských emancipačních zákonů...*“. V poznámce ještě čteme: „*Tyto pohnutky se ovšem jeví pravděpodobněji než domněnka, že se úřady nechaly vydírat Kuhem*“ (který hrozil prozradit účast státní policie a skutečného autora).

Jméno skutečného autora fejetonů se dozvíme až v Epilogu. Anonymní Anton Zeidler

„patří do dlouhé řady učenců 19. stol., pro které byla služba vědě totéž co služba lidu“. Dále je citována chvála německých žurnalistů za Zeidlerovu nadlidskou skromnost (pro to prý mlčel o svém autorství!), za to, že bydlel na náměstí Komenského atd. Boček píše: „*Je nabiledni, že při střetu těchto dvou hodnotových systémů, německé ‚skromnosti‘ a české ‚touhy po slávě a moci‘, se mohla německá část sotva prosadit. Proto potřebovali Němectví v Čechách podporu a ochranu (Protektion)“*“, tuto úvahu ovšem vkládá do myslí E. E. Kische.

V oddílu o roku 1886 líčí Boček nejprve národnostní střet ve Dvoře Králové 23. srpna 1885. Střet českých a německých obyvatel vyvrcholil házením kamení, při čemž si prý každý musel uvědomit paralelu s písní Beneš Heřmanův „*z loma vsie kamenie na Němce vrhú“*. Že tato paralela nebyla nikde vyslovena, „*dosvědčuje, že také Němci (alespoň v Čechách) byli dobře obeznámeni s textem, resp. s určitými pasážemi RK“*.

Autor dále rozebírá „studenou národnostní válku“ u nás. Uvádí, že Němci se cítili utlačováni a bylo pro ně obětí učit se česky, kdežto Češi měli výhodu, protože ovládali oba jazyky a mohli proto přednostně získávat úřednická místa.

Co se týče rukopisného sporu, snad nejdůležitějším aspektem byl podle Bočka střet národností – a proto obhájci hájili pravost Rukopisů, protože se báli, že Němci využijí padělanosti Rukopisů k výsměchu českým dějinám.

Německý list Bohemia se však Čechům vůbec nevysmíval, „*pouze konstatoval, že skepse proti RK je dobře podložena“*, a plně uznával zásluhu Čechů, že chtějí cítit pravdu.

Ve třetím oddíle opět nacházíme rozbor pohnutek obhájců RKZ. Pro Mareše a jeho okruh „*byla obrana Rukopisů vytouženým nástrojem k útoku na realismus“*. Marešova motivace však musela být mnohem komplexnější, jistě prý tu hrál roli také skutečný zájem o Rukopisy. Jako motivaci k Vrzalíkově veřejné činnosti ve prospěch RKZ uvádí Boček – opatrně, ale přece – „*určitou míru jakéhosi exhibicionismu“*. Vrzalík v tzv. soudu o stupiditu „*chtěl uvést do paralely současné odpůrce pravosti s Davidem Kuhem, jenž byl nedávno definitivně odhalen jako perfidní policajtský slouha, a tím je diskreditovat“*.

Práce končí otázkou, zda si Mareš před smrtí přece jen neuvědomil, že bojoval s větrnými mlýny.

Ke kladům práce patří množství odkazů na dobový německý tisk, zejména na kreslený humor s tematikou rukopisného boje.

DANA MENTZLOVÁ

Karel Sklenář: Archeologie a pohanský věk. Příběhy z dětských let české archeologické vědy. 2. uprav. a rozšíř. vyd. Praha, Academia 2000. 323 str. ISBN 80 200-0638-9

Knihy vyšla ve velmi pěkné úpravě, přináší mnoho neznámého, pro mnohého dokonce vše. Na některých místech se také zmiňuje o Rukopisech, k nimž má ovšem vztah, který si autor přinesl už z dob svého středoškolského studia.

Samostatnou zmínku si zaslouží kapitoly věnované Josefu Ladislavu Pičovi, na kterého se mnozí v rukopisném sporu dívají jako na neodborníka. Leč jistě měl k svému hodnocení Rukopisů – ač „jenom“ archeolog – blíže, než plejáda jiných odborníků vedená předními sociology, a na chvostu s mnohými PhDr., vynikajících spíše měněním kabátů

podle směru větru než čímkoliv jiným.

Ale nechme již mluvit K. Sklenáře, a příliš ho nepřerušujeme kritickými slovy. Souhlas či nesouhlas je na „soudném čtenáři“ samém. Podčárové poznámky doplňují jenom to, co by si zvidaný čtenář musel dodatečně listovat v příslušné literatuře.

Vybíráme tedy z textu knihy:

Bienerberkovo¹ líčení bitvy germánských Kimbrů s keltskými Bóji roku 113 př. Kr. se „*pozdějšímu falzátorovi stalo zřejmě podkladem pro hrdinskou báseň Rukopisu královédvorského o Zábaji, Slavoji a Lud'kovi*“ (str. 38).

Dobrovský ukázal, že „*ne všelijaké tradované legendy, pověsti, vyprávění kronik – ale věcný materiál, který nemůže lhát (jen je třeba naučit se mu porozumět), ale může být základem věcného studia*“ (str. 58).

Kalina² „*uvádí sice běžný názor německých buditelů, že popelnicové hroby jsou germánské, oproti tomu však staví názor Dobrovského, že také Slované spalovali své mrtvé, a jeho důkazy ještě rozmnožuje o údaje Rukopisů královédvorského a zelenohorského*³: *tady se dostávají do archeologické literatury prameny, které ovlivní stanovisko příštích generací (negativním) způsobem*“ (str. 73).

Malířům a sochařům byly dávány k dispozici například „*kamenné sekeromlaty z dob dávno předslovanských; Rukopisy přece hovoří o staročeských mlatech, hodí se tedy především pro ilustrace k Rukopisům (Mánesovi i mnoha dalším) ... Co tvoří (kromě různých obměn slovanského lidového oděvu, zavlečeného do pravěku Mánesem) výbavu pohanských hrdinů*⁴ *Mlaty z doby kamenné, meče a ozdoby z doby bronzové – a neodmyslitelná zelenická spona*“⁴. Podle K. S. nejpravděpodobněji keltského původu, podle J. Piče tyto „*chřestivé plíšky*“ na náhrdelníku připomínají halštatský výtvar z 8.–5. stol. př. Kr. (str. 83).

Pohanští Čechové „*znali už železo, ale používali také kamenných nástrojů (to byl vliv špatně pochopeného Rukopisu královédvorského: všichni romantikové ... automaticky považovali i mlaty v básních o Čestmíru, Zábaji či Zbyhoňovi za kamenné, ačkoliv tam nikdy tato surovina zmíněna není)*“ (str. 134).⁵

U mohyl „*posvátní pěvci probouzeli slovanský lid k zápasu proti cizákům, jak to přesvědčivě líčí starobylé básně Rukopisů*“ (str. 156).⁶

„*Aleš četl a se vši silou prožíval hrdinské zpěvy Rukopisů i Vocelovo*⁷ *líčení staroslovanského pravěku, odkud čerpal podklady ke svým představám*“ (str. 240).

Pič „*poznal, že problematika počátku českých dějin sama stačí vyplnit celý život práci*“. A proto mu „*v mysli dozrává řešení hodné velkého člověka. Peníze poskytně ... Hlávka ... a pokud nestačí dotace – jsou tu přece vlastní našetřené peníze ... A míří z Prahy knalezístitím známým i nově objeveným*“ (str. 296).

Ale „*sledovat obrovský a často nevybíravý zápas, který od r. 1899 probíhal mezi muzejní a univerzitní školou*⁸ – *kde využili svých možností a zajistili si budoucnost – a skončil až tragickou sebevraždou*⁹ *profesora Piče v r. 1911, bylo by velmi zajímavé. Ale prozatím se ho vzdáváme ze dvou důvodů: jednak by zabral celou řadu dalších kapitol, jednak se už vymyká z námětů této knížky*“ (str. 306).

Tím zhruba končí prolístování zajímavou knihou. Vystupují v ní osobnosti známé i z rukopisných sporů, mnohokrát i Václav Hanka, snaživý pracovník Vlasteneckého

muzea, bez obvykle mu podsunovaných postranních úmyslů. Navíc není nikdy ani naznačeno, že by měl být padělatelem Rukopisů. Podle K. Sklenáře to nakonec vypadá na nějakého záhadného, geniálního anonyma.

A tak, až na několik vět poplatných autorovu osobnímu názoru, jedná se tu o dílo pestře a zasvěceně popisující jednu z důležitých oblastí české vědy.

RADOMIL ŠOLC

Poznámky

1. Karel Josef Biener z Bienerberka (1731–1789), sběratel listinných a archeologických památek. Myšlenka KS se řadí k oblíbeným paralelovým důkazům podvrhu. Srv. Zamfirescu, P. O.: O paralelách z hlediska realistického. *Zprávy Československé společnosti rukopisné* II/1, 28. února 1939, str. 9.
2. Matěj Kalina rytíř z Jäthensteinu (1772–1848), archeolog a historik.
3. RZ o nich nic neví.
4. Viz. Františka Žákavce: Mánes věděl, „*kde je dosud zachována slovanská starobylost, kde je neporušena souvislost: v horalu slovenském*“. Citováno z Matějčeka, A.: *Dílo Josefa Mánesa. Sv. III – Rukopis královédvorský*. Praha, Jan Štenc 1927, str. 45. A dodává: „... *obměniv jejich základní tvary s logikou a důvtipem vlastním jeho pronikavému smyslu pro podstatu věci i každou podrobnost*“. Jinak bychom si museli představit, že tehdejší Slované, aby dnes nenarazili, chodili nazí.
5. K. Sklenář zde pravděpodobně unikl rozbor otázky mlatů Františka Adámka: *Archeologie a Rukopisy. Zprávy České společnosti rukopisné* II/5, 25. února 1940, str. 65.
6. Kde v RKZ?
7. Jan Erazim Vocel (1803–1871), básník, historik a archeolog. K. Sklenář tu má na mysli Vocelovy odborné články z let 1844 až 1871, a zejména dvoudílný *Pravěk země České* z let 1866 a 1868, ve své době nejvýznamnější práce svého oboru.
8. Představeným J. Pičem (1847–1911) a Luborem Niederlem (1865–1944).
9. O „tragické sebevraždě“ je v knize zmínka i na jiném místě, ale bez dalších poznámek.

V řeči rázná, tělem cudná. Dokument o mýtu, kněžně Libuši a opeře téhož jména v inscenacích Národního divadla v Praze. Připravili. I. Ruml, V. Křepelka a V. Drha. Česká televize, 17. listopadu 2002, program ČT 2.

Česká televize věnovala dne 17. listopadu 2002 jeden celý večer tématu Zpěv a mýtus. Z toho vzácného času více jak hodinu pořadu V řeči rázná, tělem cudná. Bylo jím míněno Smetanovo – podle skladatelových vlastních slov – tableau Libuše.

Pořad představil divákovi historii nejslavnější opery s mnoha vzácnými ukázkami ze všech dosažitelných představení. V nich jsme postupně procházeli jednotlivými dějstvími doprovázenými příslušnými komentáři. Všechny byly na příslušné úrovni páně Činčerova Lapidária „Příběh Rukopisů“ z 3. února 1995 (srv. Šolc, R.: Essai k televiznímu pořadu Příběh Rukopisů. In: *Almanach rukopisné obrany III*. Praha, Neklan 1995, str.108–112). Z onoho pořadu byly také některé záběry použity.

Ale zvláštní postavení měl občasný slovní doprovod historika Dušana Třeštíka, vztahující se k danému námětu. Zde několik jeho myšlenek:

„*Libuše byla podle Kosmy kněžnou Čechů... Představuje zesvětštění bohyně; tak nám ji také Jirásek přepsal... Je personifikační vlády obdobně, jako vidíme v jiných evropských pověstech... Mýtus má velikou výhodu: nejenom, že obsáhne vše, ale současně připouští i mnoho výkladů. Oproti tomu jsou dějiny příliš realistické.*“

Tím se historik D. Třeštík velmi přiblížil myšlence vědce a básníka P. J. Šafaříka, staré bezmála již sto čtyřicet let.

RADOMIL ŠOLC

Drobné zprávy

Přednáškové pásmo „Rukopisné otazníky“

V listopadu 2002 uspořádala Česká společnost rukopisná, u příležitosti 70. výročí jejího založení, pásmo tří přednášek s názvem Rukopisné otazníky. Přednášky se konaly 13., 20. a 27. listopadu 2002 v Clam-Gallasově paláci v Praze. Námětem přednášek bylo kromě připomenutí Rukopisů jako takových a jich významu pro českou kulturu a společnost, zejména seznámení posluchačů s výsledky novodobé rukopisné obrany, konkrétně dílem jazykovědky Dr. Julia Enderse a postojem k poslednímu hmotnému průzkumu RKZ provedenému tzv. Ivanovovým týmem. Byla zmíněna některá netradiční stanoviska k datování RKZ a nastíněny možnosti jejich dalšího zkoumání. Jako přednášející se zúčastnili členové ČSR: Z. F. Daneš, R. J. Hřebíček, K. Nesměrák, R. Šolc a J. Urban. Každá z přednášek byla navštívena asi dvaceti posluchači. REDAKCE.

Přehled zmínek o RKZ v tisku a médiích v roce 2002

- Český rozhlas 2, stanice Praha, (6.1.2002) vysílal v pořadu Dobré jitro rozhovor Dr. Jirů s Dr. Hanzalem o Josefu Dobrovském. Přišla řeč i na Rukopisy, Dr. Jaroslav Jirů se už několikrát v rozhlase i v tisku vyjádřil poněkud neodborně ke sporu o Rukopisy.
- Nakladatelství Lidové noviny vydalo knihu Petra Kovaříka Klíč k pražským hřbitovům – průvodce popisující významné hroby na pražských hřbitovech. Součástí publikace je esej Jiřího Raka Pohřeb jako národní manifestace, kde mimo jiné napsal: „*Již v lednu 1861 se pohřeb Václava Hanky změnil na demonstraci proti, tehdy ještě převážně německým, odpůrcům Rukopisů.*“ Dále je v publikaci fotografie Hankova pomníku s textem: „*První, komu byl Svatoborem zřízen na Vyšehradě jako národním pohřebišti roku 1863 náhrobek, byl knihovník Národního muzea Václav Hanka (1791–1861).*“ Na fotografii je zachycen věnec, který na pomník dala Česká společnost rukopisná.
- Nakladatelství HQ Kontakt vydalo knihu PhDr. Radko Šťastného Čeští spisovatelé deseti století. Kniha vychází ve druhém doplněném a rozšířeném vydání (1. vydání vyšlo roku 1974 nákladem 70 000 výtisků). Obsahuje mimo jiné hesla Rukopis královédvorský a zelenohorský a Václav Hanka.
- Kulturně historická revue Dějiny a současnost (2002/1) přinesla článek Mgr. Josefa Bočka I z loma vše kamení na Němce vrhů – Rukopisy v česko-německém sporu, v němž popsal rvačku Čechů s Němci ve Dvoře Králové v srpnu 1885 a ohlasy v dobovém tisku. Autor dále srovnává tento střet s událostí popsanou v básni Beneš Heřmánův z RK. Mgr. Boček vystudoval Pedagogickou fakultu UK (Katedra dějin a didaktiky dějepisu); za diplomovou práci Die Königinhofer und Grünberger Handschriften als Gegenstand politischer Auseinandersetzungen in Böhmen 1858–1938 obdržel Bolzanovu cenu od rektora UK.
- Antikvariát Prošek nabízí v katalogu 46. aukce (dražba v hotelu EXPO na Výstavišti v Praze 7 - 15.2.2002) publikaci skladatele Václava Jana Tomáška: Starožitné písně Kralodvorského rukopisu s dedikací „*a Monsieur Kuranda par Tomashek*“. Publikace má 23 stran, vyvolávací cena 1 000 Kč.
- Interníový magazín Neviditelný pes (26.2.2002) uveřejnil článek pana Miloslava P. Jokla Češi - národ zbabělců? na který zareagovalo 162 čtenářů. Velmi zajímavý byl příspěvek jakéhosi „*rejpa*“, který upozornil na přítomnost renesančního básníka Crinita (Vlasáče) na zámku Zelená Hora v době, kdy patřil Šternberkům.
- Slovensko-český týdeník Mosty (2002/11 z 12.3.2002) uveřejnil článek pana Petra Příhody Česko v turbulencích, kde napsal: „*Připomíná to situaci v 19. století, kdy naši předkové zavile hájili pravost jistých podvržených rukopisů, zatímco odborná veřejnost všude kolem už věděla své. Byl to akademický spor, život šel jinudy. Nyní jde o víc a pro nějakého nového Masaryka tu není místo.*“

- Mladá fronta DNES (23.3.2002) uveřejnila článek publicisty Bohumila Doležala Procházka českou národní mytologií, kde napsal: „...zvláštnosti českého nacionalismu: jeho inspirátorem je Herder a jeho podstatou přeshvězení o vrozené demokratičnosti české společnosti. První obrozenecké generace ji v duchu romantismu a poněkud primitivně odvozovaly z praslovanské minulosti: Rukopis Zelenohorský je klasickým ztělesněním tohoto mýtu, který neodolal náporu nové generace českých vědců v osmdesátých letech 19. století.“
- Český rozhlas 2, stanice Praha (4.4.2002) v pořadu Zelené peří představil poezii začínajícího básníka písničho pod pseudonymem Petr ????. V ukázce z jeho sbírky Poetické náhrobky v básni věnované Josefu Dobrovskému zazněl ohlas na Rukopisy.
- Poetická kavárna OBRATNÍK (Praha 5, Jindřicha Plachty 28) uvádí ve čtvrtek 23.5.2002 od 19 hodin pořad: Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský v podání Radovana Lukavského. Nakladatelství Neklan vydalo CD s nahrávkou Rukopisů, dále představuje knihy ze své produkce.
- Nakladatelství PRIMUS vydalo knihu Dr. Zdeňka Mahlera Ano, Masaryk. Jde o převyprávění třídílného televizního filmu, který vysílala Česká televize v roce 1997. Pasáž věnovaná rukopisnému sporu je v knize téměř shodná s televizním záznamem; navíc je doplněna domněnkou pana Dr. Mahlera, že za smrt Masarykovy matky (zemřela 1887) mohou obránci Rukopisů.
- V příloze víkend Hospodářských novin (10.5.2002) v článku Sami s autorovým slovem předseda Jazzové sekce Karel Srp vysvětluje smysl konání akce nepetržitého čtení NONSTOP 2002. Letos se koná popáté a během osmi dnů (od 31.5.2002 do 8.6.2002) navštíví 18 měst v 16 státech a bude věnována České a slovenské literatuře. Pan Srp mj. řekl: „Většinou je to literatura z doby po roce 1918, ale dva čtenáři u nás hodlají číst z Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského.“
- Nakladatelství VOTOBIA vydalo knihu Evy Hahnové a Hanse Henninga Hahna Sudetoněmecká vzpomínání a zapominání. Na str. 141 je uvedena ukázka z knihy Pavla Eisnera Město vidí m veliké – vzpomínka diplomata a spisovatele Karla Augusta Varnhagena von Ense (1785–1858), který roku 1857 při návštěvě Prahy zašel do Muzea za Václavem Hankou a ten si mu údajně postěžoval na Fr. Palackého, že ho podezřívá z podvržení RK.
- V červencovém vydání Literární revue 333 (Česká televize Praha) se průvodci pořadu vypravili do Olomouce. Mimo jiné potkali pedagoga z Katedry bohemistiky FF UP pana Dr. Machalu a pochválili mu jeho dvě knížky o české literatuře. Myslím, že kniha Literární bludiště (Brána 2001) si žádnou pochvalu nezaslouží.
- Lidové noviny (7.9.2002) v sobotní příloze Věda uveřejnily zajímavý článek Jaroslava Petra Je nejstarší mapa Ameriky pravá?, který se vzdáleně podobá našemu rukopisnému sporu. Také tady jsou obránci a odpůrci pravosti mapy Vinlandu nakreslené kolem roku 1440 na středověkém pergamentu „údajně“ novověkým inkoustem z počátku 20. století.
- Česká televize vysílá každou neděli na 1. programu pořad Kalendárium, který uvádí moderátorka Saskia Burešová. V neděli 15.9.2002 byl vzpomenuť nálezkou RK: „16. září 1817 nalezen Rukopis královédvorský“
- V úterý 17. září 2002 od 18 hodin se uskutečnila v přednáškovém sále Národního muzea přednáška Sdružení přátel Lužice: Václav Hanka, jeho dílo a jeho vztahy k Lužici. Přednášku připravil Karel Nesměrák z České společnosti rukopisné.
- Francouzský historik Alain Soubigou vydal knihu Tomas Masaryk (Paris, Fayard 2002), kde se na str. 74–75 věnuje „slavné aféře rukopisů“. Mimo jiné napsal: „...na začátku 20. století, důležité osobnosti pokračovaly v obhajobě pravosti rukopisů, např. nacionalistický senátor a bývalý rektor UK, František Mareš (1857–1942), který ve 30. letech vydal v tomto smyslu dílo (přeloženo do francouzštiny v roce 1936). Ještě v současné době Česká společnost rukopisná, vedená Ing. Jiřím Urbanem, pokračuje v úsilí vedoucím k prokázání pravosti rukopisů proti tvrzením oficiální vědy...“
- Česká televize vysílala (28. září 2002) 40 minutový dokument Kapitoly o TGM (natočen roku 1990 podle scénáře Jaroslava Opaty), kde v kapitole 2. Růst osobnosti byla jedna věta věnována Rukopisům: „Masaryk měl tehdy za sebou koncem 80-tých let, se svými vědeckými přáteli vítězný boj proti rukopisným falzům, ve kterém museli osvědčit nejen vědeckou, ale i občanskou statečnost.“
- Nakladatelství Lidové noviny vydalo publikaci Cesta a odkaz T. G. Masaryka. Jedná se o přepis rozhlasových pořadů vysílaných na stanici Český rozhlas 3 - Vltava. Jedna přednáška měla název Boje o Rukopisy a připravil ji vědecký pracovník Masarykova ústavu AV ČR doc. PhDr. Jiří Brabec.

Česká společnost rukopisná (založena 1932)

Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6

e-mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz

IČO: 492 801 80

Bankovní spojení:

ČSOB, č. ú.: 156 288 258/0300

WWW stránky o RKZ:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/>

WWW stránky ČSR:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/CSr/>

Elektronická konference o RKZ:

rkz-l@kix.fsv.cvut.cz

Zprávy České společnosti rukopisné

ISSN 1213-9033

Řada VI, č. 2, 1. prosince 2002.

MK ČR E 13420.

Vydává Česká společnost rukopisná, Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6.
E mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz. On-line přístupno na <http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>.
Rediguje Mgr. Karel Nesměrák. Vychází dvakrát ročně.